

Eli Kristin Aadland, Jorunn Spord Borgen, Geir S. Salvesen,
Ellen Sæthre-McGuirk, Egil Galaaen Gjølme og Kristin Helene Oftedal

*Styrking av de praktiske og estetiske
fagene i lærerutdanningene*

Styrking av de praktiske og estetiske fagene i lærerutdanningene

NRLU ad hoc-utvalg, 2017

Innledning

Nasjonalt råd for lærerutdanning vedtok etter forslag fra et rådsmedlem (NRLU-sak 36-16) å nedsette et ad hoc-utvalg som skal komme med innspill til hvordan NRLU kan bidra til å styrke rekruttering til de praktiske og estetiske fagene. Gruppen ble gitt følgende mandat (NRLU-AU sak 29-17):

Lærerutdanningene har et ansvar for å tilby praktiske og estetiske fag, og ha rekrutteringsstrategier til disse. Ad hoc-gruppen bes kartlegge hvilke studietilbud i praktiske og estetiske fag som fins på lærerutdanningene som utdanner for grunnskolen (kunst og håndverk, musikk, mat og helse, kroppsøving), og undersøke hvilke rekrutteringsstrategier som foreligger for å rekruttere studenter til disse fagene. Gruppen bes lage en rapport som presenteres på NRLU 3, 26.- 27. oktober 2017, Universitetet i Stavanger.

Tabell 1: Ad-hoc gruppen sin sammensetning av fag og institusjonstilhørighet

Fag	Person	Institusjon
Kunst og håndverk	Førstemanuensis Ellen Sæthre-McGuirk	Nord universitet, campus Bodø
Kroppsøving/idrett	Førstelektor Egil Galaaen Gjølme	NTNU
Mat og helse	Førstemanuensis Eli Kristin Aadland	Høgskulen på Vestlandet, campus Bergen
Kroppsøving Kunst og håndverk	Professor Jorunn Spord Borgen	NIH
Musikk	Instituttleder Geir S. Salvesen	Høgskolen i Sørøst-Norge
Dans, teater	Høgskolelektor Kristin Helene Oftedal	Kunsthøgskolen i Oslo

Det var dessverre ikke mulig å skaffe en studentrepresentant (NSO) til gruppen.

Ad-hoc gruppen har hatt to møter i Universitets- og høyskolerådets lokaler i Oslo, Stortorvet, den 28. juni og 8. september 2017. I tillegg har det vært gjennomført et møte på skype den 2. oktober.

På første møte valgte ad hoc-gruppen Geir S. Salvesen som leder, og Eli Kristin Aadland som redaktør for rapporten. Salvesen legger frem gruppen sitt arbeid på NRLU-møte fredag 27. oktober 2017.

Mandatavgrensing

Ved første møte ble mandatet og avgrensing for mandatet diskutert. Gruppen avgrenser mandatet til å gjelde nye femårige grunnskolelærerutdanning (GLU) og faglærerutdanningene for praktiske og estetiske fag. Praktisk-pedagogisk utdanning (PPU) er den største lærerutdanningen og ville vært en viktig utdanning å se på. Gruppen vurderer imidlertid at det pr. dags dato er stor usikkerhet rundt utdanningen når det gjelder de praktiske og estetiske fagene, og valgte av den grunn å utelate PPU i denne sammenhengen. Ad-hoc gruppen mener at PPU tilbudet i praktiske og estetiske fag bør utredes når rammene rundt studiet er avklart.

Kontekstbeskrivelser

Grunnskolelærerutdanning 1.-7. og 5.-10. trinn

I 2013 varslet den da påtroppende Regjeringen Solberg en omgjøring av den tidligere fireårige grunnskolelærerutdanningen til en femårig masterutdanning. Arbeidet med å forlenge og styrke lærerutdanningene ble videre redegjort for i Kunnskapsdepartementets strategiske plan *Lærerløftet. På lag for kunnskapsskolen* (Kunnskapsdepartementet, 2014). Målet med strategien var å skape faglig sterke lærere, en attraktiv lærerutdanning av høy kvalitet og flere karriereveier for lærere. Omgjøringen av begge de da eksisterende fireårige grunnskolelærerutdanningene til masterutdanninger var ansett som en av de viktigste satsningene. I tråd med denne strategien oppnevnte Kunnskapsdepartementet et rammeplanutvalg med mandat å utarbeide et forslag til forskrift for de nye femårige grunnskolelærerutdanninger.

29.10.2015 leverte Rammeplanutvalget sitt forslag til det faglige innholdet i den nye lærerutdanningen til Kunnskapsdepartementet, og avsluttet med dette sitt arbeid. De nye forskriftene om rammeplaner for femårige grunnskolelærerutdanninger for 1.-7. og 5.-10. trinn (hjemmel: Lov om universiteter og høyskoler av 1. april 2005 nr. 15 § 3-2 annet ledd) ble fastsatt av Kunnskapsdepartementet 07.06.2016. Forskrift om rammeplan for samisk grunnskolelærerutdanning for trinn 1-7 og 5-10 ble fastsatt 23.11.2016.

De nasjonale retningslinjene for lærerutdanning har som hensikt å være forpliktende kvalitetsstandarder for god lærerutdanning, og skal revideres i tråd med kunnskapsfeltets

utvikling. Nasjonalt råd for lærerutdanning (NRLU) har fra 2014 hatt ansvar for å revidere og utvikle nye nasjonale retningslinjer for lærerutdanning. Arbeidet med retningslinjene skal bidra til å utvikle felles standarder om hva som er god lærerutdanning. I 2014 nedsatte NRLU en programgruppe med representanter fra UH-sektoren, yrkesfeltet og studenter, som fikk hovedansvaret å koordinere arbeidet med retningslinjene. Nasjonale retningslinjer for femårig grunnskolelærerutdanning for 1.-7. og 5.-10. trinn ble vedtatt av Nasjonalt råd for lærerutdanning 01.09.2016.

Omgjøringen av grunnskolelærerutdanningene til masterutdanninger førte med seg en rekke andre endringer, blant annet høye formalkrav til fagpersonalet som skulle tilby utdanningene. I tillegg måtte institusjonene som skulle tilby disse lærerutdanningene vise i programplanene hvordan følgende tema sikres for alle studenter: psykososialt læringsmiljø, medborgerskap og det flerkulturelle samfunnet, samiske forhold og samiske elevers rettigheter, bærekraftig utvikling samt estetiske læringsprosesser. En utdyping av disse tema ble presentert i de Nasjonale retningslinjer for femårige grunnskolelærerutdanninger (Nasjonalt råd for lærerutdanning, 2016).

Samtidig ble det vedtatt at utdanningene i større grad skulle vektlegge en satsning på de praktiske og estetiske fagene. Denne satsingen var et resultat av føringer gitt i Meld. St. 28 (2015-2016) Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet. I Stortingets vedtak 11 i behandlingen av Stortinget Meld.St. 28(2015/16) «Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet» står det:

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for hvordan de praktisk-estetiske fagene i skolen kan styrkes på kort og lang sikt. Planen må også omhandle rekruttering av kvalifiserte lærer til de praktisk-estetiske fagene (Innst. 19 S (2016-2017)).

I høyere utdanning i Norge er det mange institusjoner som tilbyr de nye grunnskolelærerutdanningene fra og med høsten 2017. Disse institusjonene er Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole, Nord Universitet, NTNU, Høgskolen i Volda, Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskolen NLA, Høgskolen i Innlandet, Høgskulen på Vestlandet, Universitetet i Stavanger, Universitetet i Agder, Høgskolen i Sørøst Norge og Høgskolen i Østfold.

Faglærerutdanning

I norsk høyere utdanning er det 8 institusjoner med til sammen 14 3-årige faglærerutdanninger i de praktiske og estetiske fagene, ifølge tall fra UHR/FALU-gruppen i 2014. Det tilbys Faglærerutdanning i design, kunst og håndverk ved to institusjoner - Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen i Sørøst-Norge. Faglærerutdanning i kroppsøving og idrettsfag tilbys ved seks institusjoner - Høgskolen på Vestlandet, Høgskolen i Innlandet, Nord Universitet, Høgskolen i Oslo og Akershus, Norges Idrettshøgskole og Høgskolen i Sørøst-Norge. Faglærerutdanning i musikk, dans og drama tilbys ved seks institusjoner Høgskolen på Vestlandet, Høgskolen i Innlandet, Nord Universitet, Universitetet i Tromsø, samt Universitet i Agder som også tilbyr faglærerutdanning i drama (By, 2017).

Ny forskrift om rammeplan for treårige faglærerutdanninger i praktiske og estetiske fag ble fastsatt av Kunnskapsdepartementet 18.03.2013. Det ble i mai samme år sendt ut nasjonale retningslinjer for treårige faglærerutdanninger i praktiske og estetiske fag. Gjeldende versjon av nasjonale retningslinjer for treårige faglærerutdanninger i praktiske og estetiske fag ble sendt aktuelle faglærerutdanninger i mai 2013. Det har blitt gjort undersøkelser om utdanningenes bruk av retningslinjene, og resultatene har vært lagt fram og drøftet på Lærerutdanningskonferansene i 2015 og 2016.

Da NRLU overtok ansvaret for å revidere og utvikle de nasjonale retningslinjene for lærerutdanningene ble det nedsatt en programgruppe med ansvar for forslaget til revidert versjon av de nasjonale retningslinjene for treårige faglærerutdanninger i praktiske og estetiske fag (FALU-gruppen). Det ble i forbindelse med gruppens arbeid gjort en undersøkelse i regi av UHR om utdanningenes bruk av de gjeldende retningslinjene. Undersøkelsen viste at de fleste institusjonene startet opp med nye retningslinjer høsten 2014 (By, 2017). Tilbakemeldingene fra institusjonene var at man ønsket utprøving av nye retningslinjer før de revideres.

Blant utfordringene som ble påpekt av institusjonene i undersøkelsen i 2014 var integreringen mellom profesjonsfag og de praktiske estetiske fagene (By, 2017). Tradisjonelt har fag og pedagogikk vært delt innad i mange av institusjonene, men med profesjonsfaget skal disse fagene integreres, og fagdidaktikken skal ha en tydelig plass. En annen utfordring med profesjonsfaget er at det skal knyttes tettere til praksis. Samlet innebærer dette mer tverrfaglighet i utdanningene, og en endret forståelse av didaktikkens plass i alle emner.

Blant innspillene til FALU- gruppen har vært at tildelingskategorien for faglærerutdanningene må heves, at krav om karakteren 3 i matematikk må fjernes, at faglærerutdanningene må bli mer synlige i pågående utredninger og reformarbeid, jmf Ludvigsenutvalgets NOU-er og fagfornyelsen, og at utdanningens egenart kan bli mer tydeliggjort. I følge FALU-gruppens presentasjon på Lærerutdanningskonferansen i 2017 er det fortsatt en del utfordringer for faglærerutdanningene i de praktiske og estetiske fagene. Rekrutteringen er ujevn, og de praktiske og estetiske fagenes stilling og status er uklar. Endringer i opptaksforskriften og karakterkrav (3) i matematikk antas å ha konsekvenser for rekrutteringen. Det samme gjelder uklarhetene som for tiden råder angående hvorvidt faglærerutdanningene skal være 3-årig eller om de skal bli 5-årige med integrert master.

I sammenheng med at grunnskolelærerutdanningen nå blir et masterløp er det startet en diskusjon om tilsvarende løp angående faglærerutdanningene. Det er for selvakcrediterende institusjoner mulig å igangsette eventuelle piloter for å utprøve modeller. Blant spørsmålene som er reist angående fremtidige masterløp i faglærerutdanningene er om 3-årig faglærerutdanning skal utgå og 5-årig master faglærer/faglektor skal være eneste vei eller om det fortsatt skal være mulighet for 3+2 år. Det er også reist spørsmål om tittel på utdanningene, og yrkestittel på de uteksaminerte kandidatene.

Det pågår nå en høring angående nasjonale retningslinjer for faglærerutdanningene, med frist 15.9. De nye nasjonale retningslinjer skal ifølge høringsbrevet gi forpliktende kvalitetsstandarder for god lærerutdanning og skal revideres i tråd med kunnskapsfeltets utvikling. Premisser som ligger til grunn for arbeidet med nasjonale retningslinjer er å bidra til

å bringe fagmiljøene sammen i en konstruktiv utvikling av utdanningene, gå ut over teksten i forskriften og presisere denne, og gi rom for utdanningenes egenart og institusjonelle særpreg.

Praktisk-pedagogiske utdanning (PPU)

PPU er landets største lærerutdanning og gir rett til å undervise fra 5 – 13 trinn. PPU tar utgangspunkt i at studentene har tatt en disiplinbasert utdanning og deretter tar praktisk pedagogiske utdanning som gir formell undervisningskompetanse.

Kunnskapsdepartementet fastsatte ny Forskrift om rammeplan for PPU den 21. desember 2015 (Kunnskapsdepartementet, 2015). I forskriften ble det stilt krav om mastergrad for å bli tatt opp til praktisk-pedagogisk utdanning, med unntak av søkere i utøvende eller skapende kunstfag eller idrettsfag som må ha 180 studiepoeng i faget. Opptakskravet gjelder fra studieåret 2019.

Selv om Departementet i ulike sammenhenger har vært tydelige på at studenter som ønsker å bli lærere i praktiske og estetiske fag bør velge faglærer- eller grunnskolelærerutdanning, rekrutteres det mange til disse fagene gjennom PPU. Og utdanningen er viktig for å utdanne fagpersonale i praktiske og estetiske fagene i alle deler av landet. I høringsbrevet om endringer av forskriften (Kunnskapsdepartementet 14.03.2017) for praktisk-pedagogisk utdanning står det:

Søkere til grunnutdanning, som vet at de skal bli lærere i praktiske og estetiske fag, bør veiledes inn i de treårige faglærerutdanningene eller grunnskolelærerutdanning, med gjeldende skolepoengkrav og karakterkrav.

PPU er en viktig del av lærerutdanningen som utdanner kandidater rettet mot arbeid i grunnskolen, og det er mange institusjoner som tilbyr fagdidaktikk innenfor de praktisk estetiske fagene. Også kulturskolenes nye rammeplan setter krav om praktisk pedagogisk utdanning, noe som gir ferdige kandidater mulighet for kombinerte stillinger.

Den varslede endringen for opptak til PPU med virkning fra 2019 vil få stor betydning for rekruttering av lærere til de praktiske og estetiske fagene. Forskriften åpnet for at kandidater med bachelor i praktiske og estetiske fag ble gitt unntak for kravet om master for å komme inn på PPU. Det ble satt tydelige krav om faglig styrking innen fagområdet (180 studiepoeng), og krav om at kunstfagene skal være utøvende og skapende (Kunnskapsdepartementet, 2015). Mange av høgskolene og universitetene startet arbeidet med å tilpasse bachelorutdanningene innenfor disse fagområdene for å gi studentene muligheter for opptak på PPU.

Departementet sendte senere ut høringsbrev om endring i forskrift (Kunnskapsdepartementet 14.03.2017) der opptak på PPU innenfor kunstfagene og idrett ble foreslått endret (understrekning er forslag til endring):

...en bachelorgrad i utøvende eller skapende kunstfag med minimum 180 studiepoeng i kunstfaget. Graden kan omfatte studier innenfor hele bredden av kunstneriske uttrykk innen arkitektur, dans, design, film, musikk, teater og visuell kunst. For å kvalifisere til

opptak til PPU, må denne utdanningen ha som formål å utdanne profesjonelle kunstutøvere. Det forutsettes at det er spesielle opptakskrav til bachelorutdanningen som danner grunnlag for opptak.

...en bachelorgrad i idrettsfag med minimum 180 studiepoeng i faget. Graden må omfatte basisår i idrettsvitenskap eller tilsvarende. Basisåret må sikre læringsutbytte innenfor aktivitetslære og naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige emner. Det forutsettes at det er spesielle opptakskrav til bachelorutdanningen om danner grunnlag for opptak (Kunnskapsdepartementet 14.03.2017).

Videre i høringen ble det sendt ut forslag om å integrere PPU i bachelorutdanninger og masterutdanninger. Høringsfrist var 02.06.2017.

Departementet gir gjennom dette signaler om å skjerpe og begrense mulighetene for institusjonene til å tilby PPU innenfor praktiske og estetiske fag. Høringen er ikke ferdigbehandlet når rapporten fra ad-hoc gruppen skrives.

I forbindelse med stortingsbehandlingen av St.mld. 21 (2016-2017) *Lærelyst – tidlig innsats og kvalitet i skolen*, den 14. juni 2017, falt forslaget om å unnta masterkrav for praktiske og estetiske fag ved opptak til PPU (Innst. 432 S (2016-2017) *Lærelyst – tidlig innsats og kvalitet i skolen*).

For ad hoc-utvalget er situasjonen når det gjelder PPU og de praktiske og estetiske fagene vanskelig å tolke med de ulike signalene og beslutninger som nå foreligger. Utvalget valgte derfor ikke å ha med PPU i sin kartlegging.

Kartlegging av praktiske og estetiske fag

For å kartlegge hvilke studietilbud og rekrutteringsstrategier som foreligger utarbeidet arbeidsgruppen en kartleggingsundersøkelse med spørreskjema som kunne gjennomføres på Questback.

Det ble gjennomført en pilotutprøving av spørreskjema, før det ble sendt til alle fagadministrative ledere ved universitet og høyskoler som tilbyr nye femårige grunnskolelærerutdanninger og faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag. Spørreskjema er vedlagt rapporten.

1. august 2017 ble et spørreskjema sendt ut til Nasjonalt råd for lærerutdannings medlemmer: http://www.uhr.no/rad_og_utvalg/nasjonale_rad/nrlu/medlemmer.

Det teologiske Menighetsfakultet
Dronning Mauds Minne Høgskole
Høgskolen i Innlandet
Høgskolen i Oslo og Akershus
Høgskolen i Sørøst-Norge
Høgskolen i Østfold
Høgskolen i Volda

Høgskulen på Vestlandet
Kunsthøgskolen i Oslo
NLA Høgskolen
Nord universitetet
Norges idrettshøgskole
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Norges musikkhøgskolen
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Sàmi allaskuvla/Samisk høgskole
Universitetet i Agder
Universitetet i Bergen
Universitetet i Oslo
Universitetet i Stavanger
Universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet

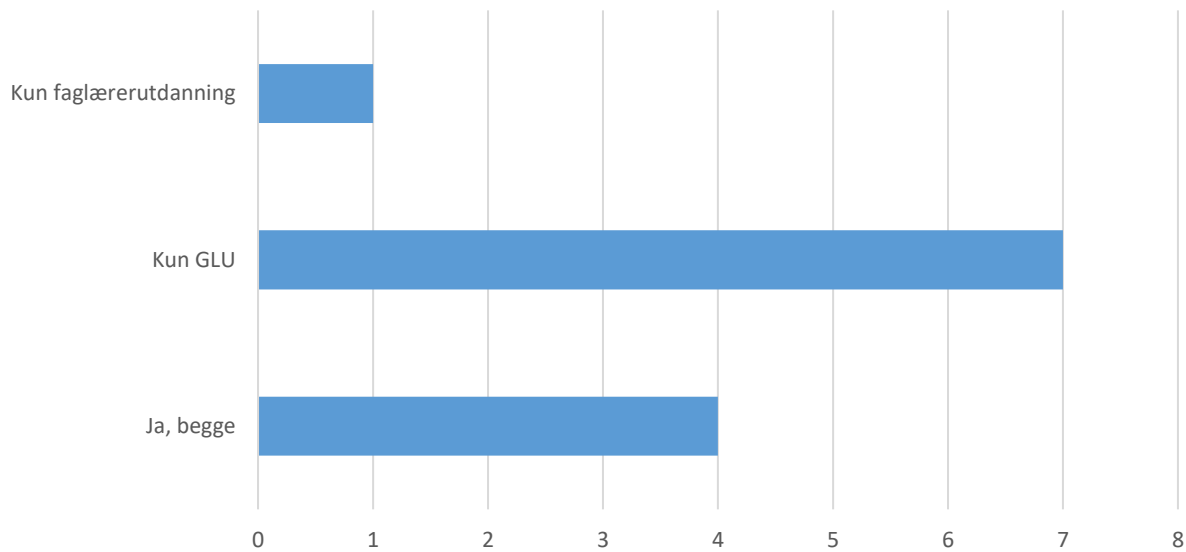
Det ble sendt purring 14. august 2017. Det var 13 institusjoner som besvarte kartleggingsundersøkelsen. For å sikre anonymitet er institusjonene nummerert tilfeldig, og blir sitert som UH1 – UH13.

Funn

Ved utsendelse av spørreskjema ble det bedt om at den som svarer bør være høyeste aktuelle fagadministrative leder. Ut fra svarene fra de 13 institusjonene varierer det hvem som har svart, fra dekan, studieleder, rådgiver, instituttleder og avdelingsleder. Av den grunn kan svarene være påvirket av utsynet til den som har svart. Stor variasjon i hvem som har svart kan ha sammenheng med at flere institusjoner nylig er sammenslått og det er endringer i organisasjonsstrukturen. Det er dessuten et inntrykk at oppbyggingen av studiemodeller i ny femårig grunnskolelærerutdanning (GLU) er forskjellig på de ulike institusjonene og dermed har ulike ansvarslinjer. Slike kontekstuelle forhold preger tallmaterialet som danner grunnlaget for dette kapitlet.

Om institusjonene tilbyr femårig grunnskolelærerutdanning (GLU) og/eller faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag ser vi av svarene at sju institusjoner tilbyr kun GLU, en institusjon tilbyr kun faglærerutdanning og fire institusjoner tilbyr begge deler (Figur 1). En institusjon hadde ikke svart på spørsmålet.

Figur 1: Oversikt over antall institusjoner som kun tilbyr femårig grunnskolelærerutdanning og/eller faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag.

Fagtilbud innenfor ny femårig grunnskolelærerutdanning i første syklus

Institusjonene ble spurt om hvilke praktiske og estetiske fag de tilbyr i ny femårig grunnskolelærerutdanning 1-7 og 5-10.

Tabell 2: Antall institusjoner som oppgir at de tilbyr 30 eller 60 studiepoeng i mat og helse, musikk, kroppsøving og kunst og håndverk i ny femårig grunnskolelærerutdanning 1-7 og 5-10.

		GLU 1-7	GLU 5-10
Mat og helse	30 stp	7	7
	60 stp	2	3
Musikk	30 stp	9	9
	60 stp	5	6
Kroppsøving	30 stp	8	7
	60 stp	7	10
Kunst og håndverk	30 stp	7	7
	60 stp	9	5

n = 12

Noen institusjoner har kun krysset av på at de tilbyr 60 studiepoeng, og ikke 30 studiepoeng selv om de tilbyr begge alternativene. Ved å gå inn i tallmateriale ser vi at dette gir mest utslag innenfor kroppsøving og kunst og håndverk. En feilkilde kan være at institusjonene som har

kryset av for 60 studiepoeng, også har 30 studiepoeng som en del av tilbudet. Resultatene over 30 studiepoeng tilbud er sannsynligvis høyere og gir på denne bakgrunn ikke nødvendigvis et riktig bilde.

Studietilbud i kroppsøving viser en liten økning i antall institusjoner som tilbyr 60 studiepoeng på GLU 5-10 i forhold til GLU 1-7, fra 7 til 10 institusjoner. Mens resultatene viser motsatt for studietilbud i kunst og håndverk, som viser en reduksjon i antall institusjoner som tilbyr 60 studiepoeng på GLU 5-10 i forhold til GLU 1-7, fra 9 til 5 institusjoner (tabell 2).

Fagtilbud innenfor ny femårig grunnskolelærerutdanning i andre syklus

Tabell 3: Antall institusjoner som oppgir at de tilbyr master i mat og helse, musikk, kroppsøving og kunst og håndverk i ny femårig grunnskolelærerutdanning 1-7 og 5-10.

	Master 1-7	Master 5-10
Mat og helse	2	2
Musikk	5	5
Kroppsøving	7	8
Kunst og håndverk	6	6

n = 12

To institusjoner oppgir å tilby master i mat og helse, fem institusjoner oppgir å tilby master i musikk, og seks institusjoner oppgir å tilby master i kunst og håndverk både for 1. – 7. og 5. – 10. trinn. Mens for kroppsøving, er det en økning fra sju institusjoner på 1. – 7. trinn til åtte institusjoner på 5. – 10. trinn som tilbyr master (tabell 3).

Størrelse på masteroppgaven blir oppgitt til å ha ulik vektning av fag. Fire institusjoner oppgir at masteroppgaven vektes med 30 stp, mens fem institusjoner oppgir at masteroppgaven vektes med 45 stp. En institusjon oppgir at masteroppgaven i kunst og håndverk vektes med 60 stp. Måten studieløpet i andre syklus er bygget opp kan dermed variere mye. Dette kan ha sammenheng med at masteren i GLU skal være profesjonsorientert og ikke disiplinorganisert.

Antall studenter institusjonene anslår velger et praktiske og estetisk fag

Tabell 4: Antall studenter institusjonene anslår blir tatt opp på GLU totalt høsten 2017, og anslag fordeling mellom mat og helse, musikk, kroppsøving og kunst og håndverk

	GLU 1-7	GLU 5-10
Antall studenter totalt	1234	1484
Mat og helse	91	87
Musikk	44	60

Kroppsøving	152	197
Kunst og håndverk	119	106

n = 12

Institusjonene anslår et totalt opptak på GLU 1-7 på 1234 studenter, der anslaget varierer fra 30 til 230 studenter på de ulike institusjonene. For GLU 5-10 anslår institusjonene et totalt opptak på 1484 studenter, der anslaget varierer fra 50 til 280 studenter på de ulike institusjonene (tabell 4).

Anslaget på antall studenter som velger mat og helse varierer fra 13 til 40 studenter på de fire institusjonene som har oppgitt et anslag. Anslaget på antall studenter som velger musikk varierer fra 4 til 20 studenter på de seks institusjonene som har oppgitt et anslag. Anslaget på antall studenter som velger kroppsøving varierer fra 12 til 53 studenter på de sju institusjonene som har oppgitt et anslag. Og anslaget på antall studenter som velger kunst og håndverk varierer fra 1 til 32 studenter på de seks institusjonene som har oppgitt et anslag. Svarene viser at det er mye usikkerhet angående hvor mange studenter som velger disse fagene i ny femårig grunnskolelærerutdanning.

Av tallmaterialet fremkommer at kunst og håndverk og kroppsøving er de praktiske og estetiske fagene som oftest tilbys i 1. år i ny femårig grunnskolelærerutdanning, mens flere institusjoner har lagt de praktiske og estetiske fagene senere i studieløpet. Det er imidlertid stor variasjon mellom institusjonene. De ulike modellene i ny femårig grunnskolelærerutdanning gir stor usikkerhet til anslaget studenter som velger et praktisk-estetisk fag. En institusjon kommenterte det slik:

Den nye GLU-modellen ved UH10 tilbyr kun 30stp i praktiske og estetiske fag i 2.studieår både for 1-7 og 5-10... Vi ser at den nye modellen kanskje i for liten grad dekker behovet for utdanning i praktisk estetiske fag i skolen, men en kombinasjon av strenge rammer fra forskrift og relativt lite studentgrunnlag var det vanskelig å få til noe annet nå. Vi har tidligere sett at spesielt musikk og mat og helse rekrutterer svært få studenter, og derfor er det vanskelig å holde oppe tilbud om dette i GLU. Kroppsøving er det faget som rekrutterer flest studenter i tillegg til kunst og håndverk i GLU (UH10).

Om usikkerheten til anslaget i forhold til studentopptak sier en annen institusjon:

I studiemodellen til GLU1-7 ligger kroppsøving (30stp) og kunst og håndverk (30stp) i 2.studieår. I studiemodellen til GLU5-10 ligger kroppsøving (60stp) over 1., 2. og 3.studieår, og kunst og håndverk (30stp) i 3.studieår (6.semester) (UH12).

På det tidspunktet (fra 9. august til 7. september 2017) som datainnsamling ble foretatt var fagvalg ikke foretatt ved flere institusjoner. Av den grunn oppgir flere institusjoner at det var vanskelig å anslå antall studenter som velger et av de praktiske og estetiske fagene.

Det store antallet nye studenter gjør det sannsynlig at vi får studenter som velger praktisk-estetiske fag, men antallet er pr i dag ukjent. Fagvalget har frist kl.2400 i dag

21. august, så ta gjerne kontakt med oss for å få konkrete tall og hvilke implikasjoner disse kan få for tilbudet og rekrutteringstrategi videre (UH6).

Innenfor rammene vi har til rådighet har vi ikke bedt om mer informasjon fra denne institusjonen.

De ulike modellene i ny grunnskolelærerutdanning ser ut til å få konsekvenser for dimensjoneringen av tilbud i syklus 2 innenfor disse fagene (jmf tabell 4). Det er f.eks. ikke alle institusjoner som har krevd at studentene velger fordypning og masterfag ved søknad om opptak. Det er på denne bakgrunn knyttet stor usikkerhet til hvilke masterfag som kommer til å bli tilbudt og hvor mange kandidater som gjennomfører syklus 2 innenfor de praktiske og estetiske fagene.

Organisering av undervisningen i de praktiske og estetiske fagene i nye GLU

Av de 12 institusjonene som svarte på spørsmålet om organisering av undervisning i de praktiske og estetiske fagene, var det kun en institusjon som oppgir at det ikke kjøres felles undervisning i noen av de praktiske og estetiske fagene. Ellers oppga institusjonene at det var felles undervisning.

Alle fagene vil ha noe felles undervisning mellom 1-7 og 5-10. Det kan variere fra 15-30 SP på et 60 SP emne. Det dreier seg særlig da om mellomtrinnsfokus og andre deler av undervisningen når faginnholdet er tydelig i overensstemmelse. All praksisopplæring og didaktikk trinndifferensieres (UH1).

Av svarene fremgår at det mest vanlige er felles undervisning mellom 1-7 og 5-10 innenfor ett av fagene. Disse modellene varierer fra at noen emner i faget er felles, slik som en institusjon oppgir foregår innenfor musikk, til stor grad av felles undervisning, slik som en institusjon oppgir foregår i kunst og håndverk:

I Kunst og håndverk er undervisningen i stor grad felles, men med differensiering når det gjelder arbeidskrav og vurdering med spissing inn mot ulike didaktiske perspektiv som følge av elevmålgruppa (UH9).

En institusjon oppgir felles undervisning for musikk og mat og helse.

Vi anbefaler følgeforskning for å få mer kunnskap om antall studenter som velger de praktiske og estetiske fagene senere i studieløpet i ny femårig grunnskolelærerutdanning for å få et bilde av hvor mange som kvalifiseres til å undervise i fagene de neste årene. Gjennom følgeforskning vil det også bli mulig å danne et bilde av rammebetingelsene rundt studietilbudene og felles undervisning mellom 1-7 og 5-10 for de praktiske og estetiske fagene i ny femårig grunnskolelærerutdanning.

Strategi for å rekruttere til praktiske og estetiske fag

11 institusjoner oppgir at de har egen strategi for å rekruttere studenter til GLU, mens 1 institusjon svarer at de ikke vet om institusjonen har en rekrutteringsstrategi.

På spørsmål om institusjonen har egen strategi for å rekruttere til de praktiske og estetiske fagene er det kun 2 av 12 institusjoner som svarer at de har egen strategi for å rekruttere til mat og helse, musikk, kroppsøving og kunst og håndverk.

Det er 4 institusjoner som har utdypet hovedpunkter i strategien. To av svarene retter seg direkte mot strategien for de praktiske og estetiske fagene:

Vi har informasjonsmøter og treffpunkter med studentene underveis i studiene hvor de gjøres bevisst på behov i praksisfeltet for praktiske og estetiske fag (UH1).

Vi tilbyr fagene som opptaksfag og som valgfag 1. studieår (UH2).

To institusjoner peker mer mot den generelle strategien for rekruttering til ny femårig grunnskolelærerutdanning, og at studentene har behov for å bli minnet om at valg av fag er viktig for fremtidig yrkesutøvelse.

1) *Vi har en strategi for å rekruttere til lærerutdanningene – og dermed GLU. De viktigste tiltakene er prioritering av egen kommunikasjonsmedarbeider som jobber med nyhetssaker, trykksaker, samarbeider med fagmiljøer og profesjonelle miljøer for å lage reklamefilmer, oppretting og vedlikehold av flere facebooksider knyttet til lærerutdanningene.*

Studieadministrasjonen knyttet til GLU har de siste år også hatt eget "ringeprojekt" der alle søkere som får opptak blir ringt opp av studenter på GLU (faddere). Vi har også tett samarbeid med fadderne for å lage godt og relevant program i oppstartsuka.

Instituttet har de siste år også involvert faglærere og studenter i egen markedsføringsgruppe for å diskutere ideer til filmer, reklameframstøt m.m. (UH4).

2) *Vi har en samlet strategi for at studentene skal gjøre veloverveide og selvstendige valg. Ut fra den erkjennelse at nye krav til tilsetning går i retning av at man kun skal undervise i de fag man har utdanning i er det viktig at studentene velger de fagene de selv passer til, da dette er de fagene de skal undervise i hele sitt yrkesliv.*

At studentene nå skal velge færre fag enn i GLU er en utfordring og vi er spente på hvordan det vil slå ut for enkeltfag. Når det samtidig er slik at studentene kun skal undervise i faget man har utdanning i blir studentenes valg ekstra viktige. Vi planlegger en strategi for fagvalg som innebærer informasjonsmøte med representanter fra fag, videosnutter, og mulighet for å observere i de fagene de ønsker seg (UH13).

Forskjellene i fokus i svarene her kan ha sammenheng med hvem som har svart på undersøkelsen fra de ulike institusjonene.

På spørsmål om det foreligger en fremtidig strategi, svarer to institusjoner ja, mens sju institusjoner svarer nei og tre av institusjonene oppgir at de ikke vet.

Faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag

Fire institusjoner oppgir at de tilbyr faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag, hvorav tre institusjoner oppgir at de har egen strategi for å rekruttere til faglærerutdanning. For de som tilbyr faglærerutdanning kan det se ut som at det foreligger en rekrutteringsstrategi.

Antallet institusjoner som tilbyr faglærerutdanning er ikke i samsvar med tall tidligere referert (se faglærerutdanning) fra en undersøkelse Nasjonalt råd for lærerutdanning (NRLU) gjorde i 2014 (By, 2017). Programgruppen med ansvar for forslaget til revidert versjon av de nasjonale retningslinjene for treårige faglærerutdanninger i praktiske og estetiske fag (FALU-gruppen) oppgir 8 institusjoner med til sammen 14 3-årige faglærerutdanninger i de praktiske og estetiske fagene. Sammenligner vi ad-hoc gruppens datamateriale med den nevnte undersøkelsen fra 2014 har kun halvparten av institusjonene svart angående faglærerutdanningene. Dette gir oss et begrenset tallmateriale og tallene som blir oppgitt er svært usikre når det gjelder dimensjoneringen av faglærerutdanning i sektoren. Dette kan ha en sammenheng med hvem som har svart på spørreskjemaet ved de ulike institusjonene. Ad-hoc gruppen velger derfor ikke å gå inn og kommentere tallmaterialet, men anbefaler en ny undersøkelse rettet mot faglærerutdanningen.

Annet

7 av 13 institusjoner har brukt muligheten til å utdype synspunkter angående de praktiske og estetiske fagene i ny femårig grunnskolelærerutdanning og faglærerutdanningene.

Sammenslåing årsenhet og ny femårig GLU blir av 2 institusjoner trukket frem som en måte å rekruttere et tilstrekkelig studentgrunnlag til at studiet kan tilbys. En tredje institusjon forklarer hvordan dette bidrar til studentgrupper med et visst volum i noen av fagene:

Årskurs i musikk og i Kunst og Håndverk er åpne også for eksterne studenter og som videreutdanning. Totalt har vi 2017/18 ca. 30 studenter på Årsstudium i musikk og ca. 30 studenter på Årsstudium i Kunst og Håndverk (UH5).

Det kan se ut til at valg av studiemodell i nye GLU i praksis fører til at mange institusjoner har valgt løsninger for undervisningen som tar hensyn til at det blir et visst volum i studentgrunnlaget og til ressursbruk ved institusjonene.

Oppsummering

Datagrunnlaget som fremkommer i spørreundersøkelsen peker i ulike retninger, og bildet er sammensatt.

Som det fremgår innledningsvis har denne gruppen valgt bort PPU på grunn av den uavklarte situasjonen for denne lærerutdanningen. Videre har vi på grunn av lav respons svakt datagrunnlag når det gjelder faglærerutdanningene. Mest informasjon har vi om nye GLU 1-7 og 5-10. Her har vi fått svar fra 13 institusjoner i høyere utdanning. Oppsummert ut fra vår tolkning av datagrunnlaget i vår undersøkelse, vil vi spille inn følgende:

1. Ad hoc-gruppen er bekymret for faglærerutdanningenes posisjon ved institusjonene når kun 4 av 8 kjente faglærerutdanningsmiljøer har besvart spørreundersøkelsen. Det er her behov for en ny gjennomgang for å få oppdatert kunnskap.
2. Vi ser grunn til å følge opp med en ny undersøkelse av PPU når rammene rundt studiet er avklart. PPU er den største lærerutdanningen i Norge og per i dag vet vi svært lite om de praktiske og estetiske fagenes plass, og hvilke konsekvenser ny forskrift vil få for disse fagene.
Dersom resultatet av høringen blir at det kun blir et fåtall institusjoner som får ta opptak til PPU innenfor de praktiske og estetiske fagene (jmf. høring fra 14.03.17) er ad-hoc gruppen bekymret for nok kompetanse i de praktisk estetiske fagene.
3. Vi observerer at det er en del ulikheter i studiemodellene innenfor nye GLU 1-7 og 5-10 som har konsekvenser for de praktiske og estetiske fagene i lærerutdanningene og hvordan studietilbudene ser ut til å kunne bli gjennomgående i syklus 1 og 2.
  - 3.1. Samkjøring av årsstudium og studietilbud i nye GLU synes å være en måte å allokere ressurser for institusjonene, slik at de kan tilby disse fagene. Dette kan forstås som at institusjonene tar ansvar for å bidra til at de praktiske og estetiske fagene inngår i GLU-fagporteføljen.
  - 3.2. Det kan se ut til at fagene har større volum, dvs. flere studietilbud på syklus 1 og 2, og flere studenter som velger fagene, i GLU 1-7 enn i GLU 5-10. En mulig forklaring kan være at institusjonene tar ansvar for kompetansen i disse fagene på de lavere trinn, og kanskje lener seg på at PPU og faglærerutdanningene også gir kompetanse for de høyere trinn i opplæringen.
  - 3.3. Tallene for valg av fag på GLU er basert på anslag. Med begrenset antall studenter og flere av de praktisk og estetiske fagene som små skolefag, mener ad-hoc utvalget at det er usikkert hvor mange institusjoner som tilbyr fagene selv om de ligger i modellen.
4. Ad hoc-gruppen foreslår en videre oppfølging med for eksempel følgeforskning på de praktiske og estetiske fagene. Dette gjelder i nye GLU, faglærerutdanningene og PPU da alle lærerutdanningene befinner seg i en overgang til nye rammebetingelser og forskrifter. Dette vil også gi muligheter for å fange opp dimensjonering av de ulike fagene, og hvordan institusjonene håndterer balansen mellom å ivareta og videreutvikle fagenes egenart og de profesjonsfaglige perspektivene i de ulike utdanningene.

Bakgrunnsdokumenter:

- Bamford, A. (u.å) Arts and Cultural Education in Norway. Sammendrag på norsk av kartleggingen «Kunst og kulturoplæringen i Norge». Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen.
<http://www.kunstkultursenteret.no/sites/k/kunstkultursenteret.no/files/cf01b8a9a6e21a613af60e695bdb25f1.pdf>
- By, I-Å. (2017) Introduksjon om høringsdokument og masterløp. Presentasjon fra programplangruppen Faglærerutdanning på UHR/Lærerutdanningskonferanse 2017
http://www.uhr.no/documents/intro_parallellsesjon_FALU_om_høringsdokument_og_masterl_p.pdf
- Espeland, M., Allern, T-H., Carlsen, K. og Kalsnes, S. (2011) Praktiske og estetiske fag og lærerutdanning. En utredning fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet høsten 2010, i samarbeid med høgskolene i Nesna, Telemark og Stord/Haugesund. HSH-rapport 2011/1.
<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/152128/Rapport.pdf?sequence=1>
- Innst. 19 S (2016-2017) Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet.
<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-019s/>
- Innst. 432 S (2016-2017) Lærelyst – tidlig innsats og kvalitet i skolen
<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=68392>
- Kunnskapsdepartementet (2014) Lærerløftet. På lag for kunnskapsskolen. Strategi.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/vedlegg/planer/kd_strategiskole_web.pdf
- Kunnskapsdepartementet (2015) Forskrift om rammeplan for praktisk-pedagogisk utdanning
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-12-21-1771>
- Kunnskapsdepartementet (2016) Forskrift om rammeplan for grunnskolelærerutdanning for trinn 1–7
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-06-07-860>
- Kunnskapsdepartementet (2016) Forskrift om rammeplan for grunnskolelærerutdanning for trinn 5–10
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-06-07-861>
- Kunnskapsdepartementet (2017) Lærerutdanning 2025. Nasjonal strategi for kvalitet og samarbeid i lærerutdanningene.
https://www.regjeringen.no/contentassets/d0c1da83bce94e2da21d5f631bbae817/kd_nasjonal-strategi-for-larerutdanningene_net.pdf
- Kunnskapsdepartementet (2017) Høring forskrift praktisk pedagogisk utdanning 14.03.2017
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-om-endring-i-forskrift-om-rammeplan-for-praktisk-pedagogisk-utdanning/id2543324/>

Meld. St. 28 (2015-2016) Fag – Fordypning – Forståelse — En fornyelse av Kunnskapsløftet
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/sec1>

Meld. St. 21 (2016–2017) Lærelyst – tidlig innsats og kvalitet i skolen
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-21-20162017/id2544344/>

Nasjonalt råd for lærerutdanning (2016) Nasjonale retningslinjer for femårig
grunnskolelærerutdanninger
http://www.uhr.no/documents/Forslag_til_retningslinjer_for_fema_rig_grunnskolelærerutdanning_trinn_5_10_L_50277_2.pdf

NOU 2014:7 Elevenes læring i fremtidens skole
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-7/id766593/sec1>

NOU 2015:8 Fremtidens skole <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/nou-2015-8/id2417001/>

Næss, T., Prøitz, T. S. og Aamodt, P. O. (2014) *Lærerutdanningene. Statistiske oversikter og utviklingstrekk*. [NIFU-rapport 31-2014](#)

Universitets- og høyskolerådet (2017) Høringsbrev – Nasjonale retningslinjer for praktisk-
Pedagogisk utdanning. Sendt 22.06.2017
http://www.uhr.no/documents/v2_H_ringsbrev_Nasjonale_retningslinjer_for_praktisk_pedagogisk_utdanning_for_yrkesfag.pdf

VEDLEGG 1

Praktiske og estetiske fag i de nye femårige grunnskolelærerutdanningene og faglærerutdanning for praktiske og estetiske fag

Universitets- og høyskolerådet/Nasjonalt råd for lærerutdannings arbeidsgruppe om praktiske og estetiske fag sender her ut en kartleggingsundersøkelse om praktiske og estetiske fag i de nye grunnskolelærerutdanningene og faglærerutdanningene for praktiske og estetiske fag.

Det ønskes ett svar per institusjon. Den som svarer bør være høyeste aktuelle fagadministrative leder.

På forhånd tusen takk!

Svarfrist: 21. august

Ved spørsmål ta kontakt med Universitets- og høyskolerådets sekretariat:
nrlu-sekretariat@uhr.no

1) Hvilken institusjon er du ansatt ved?

2) Hva er din stillingsbetegnelse/funksjon?

3) Tilbyr din institusjon femårig grunnskolelærerutdanning og/eller faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag?

- Ja, begge
- Kun GLU
- Kun faglærerutdanning

4) Hvilke fagtilbud tilbys innenfor ny femårig grunnskolelærerutdanning 1-7

	Mat og helse 30 stp	Mat og helse 60 stp	Musikk 30 stp	Musikk 60 stp	Kroppsøving 30 stp	Kroppsøving 60 stp	Kunst og håndverk 30 stp	Kunst og håndverk 60 stp
På første syklus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

5) Tilbys på masternivå

	Ja	Nei
Musikk	☐	☐
Kunst og håndverk	☐	☐
Mat og helse	☐	☐
Kroppsøving	☐	☐

6) Størrelse masteroppgaven (antall stp)

7) Hvilke fagtilbud tilbys innenfor ny femårig grunnskolelærerutdanning 5-10

	Mat og helse 30 stp	Mat og helse 60 stp	Musikk 30 stp	Musikk 60 stp	Kroppsøving 30 stp	Kroppsøving 60 stp	Kunst og håndverk 30 stp	Kunst og håndverk 60 stp
På første syklus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

8) Tilbys på masternivå

	Ja	Nei
Musikk	☐	☐
Kunst og håndverk	☐	☐
Mat og helse	☐	☐
Kroppsøving	☐	☐

9) Størrelse masteroppgaven (antall stp)

10) Hvor mange studenter tas anslagsvis opp totalt på GLU høsten 2017?

GLU 1-7	<input type="text"/>
GLU 5-10	<input type="text"/>

11) Hvor mange studenter på GLU 1-7 anslår du velger et praktisk-estetisk fag i 2017/2018?

Mat og helse	<input type="text"/>
Musikk	<input type="text"/>
Kroppsøving	<input type="text"/>
Kunst og håndverk	<input type="text"/>

12) Hvor mange studenter på GLU 5-10 anslår du velger et praktisk-estetisk fag i 2017/2018?

Mat og helse	<input type="text"/>
Musikk	<input type="text"/>
Kroppsøving	<input type="text"/>
Kunst og håndverk	<input type="text"/>

13) Er noen av disse fire fagene i GLU 1-7 og GLU 5-10 slått sammen i 2017/2018? I tilfelle hvilke/hvilket fag?

14) Har institusjonen en egen strategi for å rekruttere studenter til GLU?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

15) Har institusjonen en egen strategi for å rekruttere studenter til:

	Ja	Nei	Vet ikke
Kunst og håndverk	☐	☐	☐
Kroppsøving	☐	☐	☐
Musikk	☐	☐	☐
Mat og helse	☐	☐	☐

16) Hvis ja, beskriv hovedpunktene i strategien.

17) Foreligger det en strategi for fremtidig rekruttering av studenter til de praktiske og estetiske fagene i GLU?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

18) Hvis ja, beskriv hovedpunktene i strategien.

19) Tilbyr institusjonen faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag?

- Ja
- Nei

20) Hvor mange studenter tas anslagsvis opp på faglærerutdanning studieåret 2017/2018?

Design, kunst og håndverk

Musikk, dans og drama

Kroppsøving og idrettsfag

21) Har institusjonen en egen strategi for å rekruttere studenter til faglærerutdanning for praktiske og estetiske fag?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

22) Foreligger det en plan for å utvikle nye rekrutteringsstrategier for faglærerutdanning i praktiske og estetiske fag?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

23) Hvis ja, beskriv hovedpunktene i planen.

